

Dr. sc. Tatjana Aparac

Informacijske znanosti: temeljni koncepti i problemi

Sažetak

U dosadašnjem je razvoju informacijskih znanosti disciplinarna konvergencija bila u osnovi praćena pojavama na dvjema razinama: na jednoj je razini bilo značajno to što su vodeći stručnjaci u navedenim disciplinama nastojali pronaći najpovoljnija rješenja za slične, opće probleme, premda su u svojem radu polazili od različitih ciljeva i stvarali različit terminološki aparat; na drugoj razini može se istaknuti posebna važnost elektroničkih računala i telekomunikacija u informacijskim djelatnostima. Njihovo je uvođenje označilo ne samo mogućnost osuvremenjivanja rada u knjižnicama, arhivima, muzejima, dokumentacijskim i informacijskim središtima, već je utjecalo na svrhovito povezivanje različitih operacija i pojačalo bibliografski nadzor i dostupnost fondova u svjetskim razmjerima. Kada se govori o utjecaju računala i telekomunikacija na informacijske djelatnosti, nužno je istaknuti pojavu niza novih organizacijskih, političkih, pravnih, etičkih i ekonomskih problema koje izazivaju kompjutorizirani i umreženi sustavi. No, s druge se strane, ukazuje na neopravdano zanemarivanje filozofskih, epistemoloških, lingvističkih i sličnih problema iz područja društveno-humanističkih odnosa.

U izlaganju se posebno ukazuje na temeljne koncepte i probleme u području informacijskih znanosti te na moguća integrirajuća načela, napose na načelo osiguravanja pristupa raznovrsnoj građi i obavijestima i na načelo društvene potrebe.

Uvod

Pripremajući se za izlaganje na ovome skupu, ponovno sam iščitavala zbornike radova sa znanstvenih seminara koje je Zavod za informacijske studije agilno organizirao početkom devedesetih godina sa svrhom da se prodube spoznajnoteorijske osnove područja informacijskih znanosti. No, istodobno sam se prisjetila i jedne rečenice kolege Tomislava Šole koja, temeljena, pretpostavljam, na autorovoj iskustvenoj spoznaji, može lako obeshrabrati zagovornike ideje o suradnji među disciplinama u području informacijskih znanosti. Naime, kad Šola kaže "(...) Većina struka i odnosnih teorijskih disciplina rado uživa u komforu dekontekstualiziranih dilema, te izbjegava potrebu povremenog usaglašavanja, stalne suradnje i zajedničkog razmišljanja (...)", čini mi se da je to više nego točno za područje unutar kojega djelujemo, a opet, naš napor da se okupimo i raspravimo mogućnost suradnje u globalnome informacijskom okruženju, prigoda je da mišlju i djelovanjem opovrgnemo izrečenu tvrdnju.

Teorijsko-metodološka ishodišta

Tema ovoga rada su informacijske znanosti, napose pitanje temeljnih koncepata s kojima se to područje susretalo od vremena kada je prvi puta istaknuta potreba za njegovim tumačenjem kao znanstvena područja i izdvajanjem kao zasebna područja u znanstvenoj obitelji. Valja odmah naglasiti da se u svojem relativno kratkom povijesnom razvoju, područje informacijskih znanosti suočilo s mnogim problemima konceptualne, a napose metodološke naravi.

Neprijeporno je da su informacijske znanosti mlado znanstveno područje, čija društvena i kognitivna institucionalizacija nedvojbeno još traje i ima nekoliko mogućih scenarija za budućnost. Jedan među njima zasnovan je na ideji o globalnome informacijskom i komunikacijskom društvu, u kojemu će svakovrsna standardizacija postupaka i komunikacijskih tehnika postajati *conditio sine qua non* bavljenja prijenosom i posredovanjem znanja i informacija. U takvu okruženju, dijelom kojega već postajemo, pojedinačne discipline sve se više zanimaju za opća pitanja, tumačeći ih iz vlastita kuta gledanja ali i očekujući da će njihovim djelotvornim prožimanjem i jačati vlastitu znanstvenu osnovu i potvrđivati svoje mjesto u znanstvenoj obitelji.

Iako se početkom šezdesetih godina, u jeku rasprava o odnosu dokumentacije i bibliotekarstva prema rastućem broju problema vezanih uz prikupljanje, organizaciju, diseminaciju i uporabu te tumačenja osobitosti najraznovrsnijih dokumenata i informacija, javljaju i prvi pokušaji da se odredi predmet posve nove i samostojne discipline, koja je izrasla, kako se tvrdilo, iz dokumentacije, informacijskog pretraživanja i teorije informacije - dakle, informacijske znanosti. R. S. Taylor među prvima je ponudio definiciju širega područja informacijskih znanosti. Prema njegovu mišljenju, u novom je području predmet bavljenja "(...) učenje o svojstvima, strukturi i prijenosu specijaliziranih znanja i učenje o metodama za njihovu korisnu organizaciju i diseminaciju". Novo područje Taylor je tumačio na dvjema razinama: teorijskoj, na kojoj su informacijske znanosti usmjerene ka proučavanju informacija, informacijskih sustava i ljudskih bića kao elemenata komunikacijskih procesa (pri čemu je napose isticao važnost dostignuća drugih disciplina, posebno matematike, logike, psihologije, neuropsihologije i lingvistike) i na izvedbenoj, pragmatičnoj razini, na kojoj se informacijske znanosti posebno zanimaju za razvoj odnosa između čovjeka i stroja. Naglasak je pritom postavio na pronalaženje najprihvatljivijeg načina za korištenje specijaliziranih znanja, smatrajući posebno važnima primjenu elektroničkog inženjerstva, računarskih tehnologija, znanosti o upravljanju, operacijskih istraživanja te znanja iz pojedinih užih disciplina, napose iz bibliotekarstva. Za njega je pojava informacijskih znanosti izraz nastojanja da se premosti praznina na razmeđu teorijskih područja komunikacijskih znanosti (predstavljenih, primjerice, kibernetikom, umjetnom inteligencijom, samoorganizirajućim sustavima i učenjem o automatici) i raznolikih primjena u području pretraživanja informacija.

Kasnije se u literaturi i na stručnim i znanstvenim skupovima ipak susreće znatno manji broj definicija o širemu području informacijskih znanosti. Tako su, primjerice, G. Wersig i U. Neveling isticali vezu između knjižničarstva, muzeologije, arhivistike i edukacije, isprepletenih s drugim tradicionalnim disciplinama, poput psihologije, sociologije, ekonomije, političke znanosti i tehnologije. Sve te discipline smjestili su unutar sustava informacijskih znanosti, na osnovi jednog veznog elementa - pojma 'posebne korisničke klijentele'. Njemačka bibliografija o informacijskim sustavima (početak 70-ih) definira informacijske znanosti kao granu znanja objekti koje su proučavanje raznolikih informacijskih sustava, među kojima su knjižnični, arhivski i dokumentacijski sustavi te opći oblici komuniciranja i teorija sustava, a u Sovjetskom se Savezu u to doba informacijske znanosti promatraju i tumače odvojeno od fenomena vezanih uz knjigu i dokument općenito. Vezuje ih se prvenstveno uz lingvistiku, kompjutorsku tehnologiju, matematiku, filozofiju, ekonomiju i povijest. Američka su istraživanja napose vodila u pravcu dokazivanja razvoja paradigme informacijske znanosti i ukazivala su na nov način promišljanja informacijskih fenomena. Velik utjecaj pritom dolazio je iz teorije informacija i opće teorije sustava, ali i s razvojem lingvistike i semiotike, epistemologije, i iz teorija o komunikacijama, teorija o kulturi te iz kognitivne znanosti.

Na Sveučilištu u Zagrebu u područje informacijskih znanosti, ustanovljeno sredinom osamdesetih godina, uključen je niz disciplina koje se bave "(...) sustavnim proučavanjem procesa emisije, prikupljanja, odabira, vrednovanja, obrade, organizacije, pohrane, strukturiranja, pronalaženja, prijenosa, raspačavanja, tumačenja, korištenja i zaštite informacija, kao i društvenim komuniciranjem u svim njegovim oblicima." Tako interpretirano, područje informacijskih znanosti obuhvaća: "(...) informacijske znanosti u užem smislu, dokumentalistiku, komunikologiju, klasifikacijske sisteme, bibliotekarstvo, bibliologiju, arhivistiku, muzeologiju, leksikologiju, i niz drugih disciplina".

Unatoč katkada smionim iskazima da se radi o posve novom znanstvenom području, sa jasno naznačenim ili nagovještenim pripadajućim disciplinama, rasprave o teorijskometodološkim ishodištima i dodirnim točkama disciplina unutar područja informacijskih znanosti traju i danas.

Pogled unatrag

Do sredine pedesetih godina prevladavalo je mišljenje, potaknuto dijelom i tromašću drugih struka s dužom tradicijom (ponajvećma bibliotekarstva, arhivistike, muzeografije), prema kojemu se jedino, ili bar najizrazitije, dokumentalistika zanimala za informacijske potrebe i korištenje informacija, stvaranje dokumenata i njihovo umnažanje, analizu jezika, prevođenje, oblikovanje sustava za pretraživanje informacija, analizu i vrednovanje takvih sustava, umjetnu inteligenciju i slično. U stručnim su se radovima sretale tri glavne podskupine dokumentalistike usmjerene prema: sređivanju informacija, opremi za pohranu i pretraživanje informacija i strojnom prevođenju. Već početkom šezdesetih godina američki autori mahom se zalažu za napuštanje koncepta dokumentalistike u korist konstituiranja nove discipline - informacijske znanosti - koja bi se bavila svojstvima i strukturom te ponašanjem informacija. Takva nastojanja znatno su usporila postizanje koncenzusa o zajedništvu onih disciplina unutar područja informacijskih znanosti (npr. bibliotečne znanosti, arhivističke znanosti, muzeologije, komunikologije) koje su i inače s dosta poteškoća i osporavanja tek nastojale pronaći svoje mjesto u akademskoj odnosno znanstvenoj obitelji.

To je razdoblje obilježeno i brojnim raspravama o terminološkim i konceptualnim pitanjima, poput primjerice

rasprava o nazivlju i definicijama informatike i informatologije, bibliotečne i informacijske znanosti, dokumentalistike, muzeologije, muzeografije, bibliologije, arhivistike, pa je u tom kontekstu moguće prepoznati različite trendove i škole (npr. tumačenje pojma informatike unutar sovjetske, francuske i američke škole, tumačenja arhivistike u sklopu povijesnih nasuprot tumačenjima o njezinu mjestu unutar informacijskih znanosti, ili pak tumačenja bibliologije unutar američke, britanske i istočnoevropske škole, pri čemu treba ukazati na zanimljiv koncept socijalne epistemologije Shere i Eganove). Prilozi teorijskim raspravama stizali su i iz Hrvatske (npr. Težakov koncept ETAKSE i njegovo disciplinarno tumačenje informatologije, rasprave poticane potrebama za uspostavljanje klasifikacijskog sustava znanosti na hrvatskim sveučilištima, a kasnije Tuđmanove interpretacije teorijskih osnova informacijske znanosti, Maroevićeve i Šoline interpretacije muzeologije, tumačenja teorije bibliotečne znanosti i sl.).

Nedvojbeno je, međutim, da je na nagli razvoj teorije i prakse disciplina u području informacijskih znanosti utjecao niz različitih okolnosti. Povećan opseg knjižničnih, arhivskih i muzejskih zbirki i njihovo otvaranje kulturnoj i znanstvenoj javnosti, uvođenje novih tehnika i telekomunikacija, porast broja korisnika, različitost korisničkih upita i sl. Na razini problema koji izrastaju u procesima komunikacije između ljudi i između čovjeka i stroja, potaknuto je niz teorijskih i eksperimentalnih proučavanja, napose onih koja su se vezala uz fenomene relevantnosti i pertinencije. Na razini problema nastalih u vezi s novim načinima predstavljanja i sve opsežnijim korpusom znanja, prevladavala su bibliometrijska i sociometrijska istraživanja, a na razini vrednovanja kvalitete usluga ponajviše su se koristile metode za vrednovanje informacijskih sustava, informacijskih mreža, knjižničnih, arhivskih i sličnih usluga i dr.

Prema mišljenju Tefka Saracevica osnovni problem s kojim se od najranijeg razdoblja svojega postojanja suočavalo knjižničarstvo, a zatim i dokumentacija, pretraživanje informacija i informacijska znanost, predstavlja iznalaženje najpovoljnijih načina intelektualne organizacije znanja. Približavajući se takvim svojim mišljenjem J. Sheri i njegovu tumačenju razvoja pisane civilizacije i komuniciranja s pomoću grafičkih zapisa, Saracevic će posebno ukazivati na tri problema: problem organizacije znanja bez obzira na vrstu nositelja, problem nadzora nad količinom objavljenih dokumentata i problem nadzora nad kakvoćom pristupa i korištenja dokumenata i informacija. U savladavanju navedenih problema, bibliotekarstvo je, prema mišljenju Saracevica, uvelike pridonijelo sređivanju zbirki materijalnih nositelja (pri čemu se, naprimjer, knjižnični katalog razvio u 'zadivljujući model', a standardi za bibliografski opis snažno razvijali i prihvaćali, tako da danas predstavljaju važan oslonac za komuniciranje u mrežnom okruženju).

Problem nadzora i problem kakvoće bibliotekarstvo, međutim, nije bilo u stanju riješiti bez dokumentacije i informacijskog pretraživanja odnosno bez informacijske znanosti. Drugim riječima, moglo bi se kazati da je proširivanjem i produbljivanjem vlastitih koncepata, sukladno promjenama na društvenom, kulturnom, a napose na tehnološkom planu, preispitivalo prevladavajuću paradigmu o disciplini čiji se predmet bavljenja postupno kretao od knjige - knjižnice do znanja i informacije, da bi se u konačnici usmjerio ka funkcijama koje se ostvaruju neovisno od konteksta ustanove. Takav razvojni put moguće je pratiti i u disciplinama arhivistike i muzeologije koje su postupno proširivale prevladavajuće koncepte o predmetu svog bavljenja, upućujući se ka izdvajanju i razvijanju onih teorijskih modela kojima se najprimjerenije tumače nove informacijske, heritološke ali i hermeneutičke paradigme (npr. koncept o muzejskom predmetu, teorije o baštini, teorije o selekciji u arhivistici, teorije o interpretaciji teksta).

Jezgra i granice područja informacijskih znanosti

Saracevic je također ukazao i na nekoliko glavnih pitanja vezanih uz utvrđivanje intelektualne i profesionalne jezgre i granica informacijske znanosti, poput npr. djelatnosti informacijskih službi, problema komuniciranja među ljudima, načina prijenosa znanja i zapisa o znanju, tumačenja informacije te uz određenje pojmova "informacijska potreba" i "korištenje informacija". Sva ta pitanja neodvojiva su od društvenog konteksta informacijskih i komunikacijskih procesa, a istodobno su vezana uz institucionalni kontekst i uz pojedinca koji potražuje ili koristi informacije i informacijsku tehnologiju.

Informacijske su znanosti, dakle, 'vrlo složeno područje'. U osamdesetim godinama informacijske znanosti interdisciplinarno su područje koje se nastoji odrediti prema srodnim područjima, a nastoji i "prigriliti" relevantne discipline spremne da uđu u novu obitelj. U tom se razdoblju intenziviraju i rasprave o informacijskoj znanosti u užem smislu, najčešće u prilog znanstvene obrane potrebe za ustanovljivanjem jedne sveobuhvatne discipline koja bi se bavila fenomenom informacije i njezina komuniciranja.

Takva jedinstvena informacijska znanost zanimala se za tumačenje fundamentalnih fenomena i problema (poput, primjerice, informacije i relevantnosti) i nastojala utvrditi svoj odnos prema srodnim disciplinama/područjima (u najvećem broju radova iskazivan je odnos prema bibliotečnoj znanosti). Tako je u publikaciji *The Study of*

Information (1983), i u posebnom broju časopisa Journal of Library History (1985), posvećenom razvoju knjižnične i informacijske znanosti, predstavljen niz zanimljivih gledišta o disciplinarnoj autohtonosti i o konvergenciji disciplina u području informacijskih znanosti. F. Machlup i U. Mansfield, urednici navedena zbornika, u uvodnom su izlaganju istaknuli najmanje četiri učestale uporabe termina informacijska znanost/informacijske znanosti:

- u najširem smislu izraz informacijska znanost označuje sustavno proučavanje informacije i može uključivati sve kombinacije ili bilo koju kombinaciju akademskih disciplina od kojih se polazi u Zborniku
- sintagma računarska i informacijska znanost označuje da se radi o proučavanju fenomena koji zaokupljaju pozornost stručnjaka u području uporabe računala za obradbu informacija
- sintagma knjižnična i informacijska znanost iskazuje zanimanje za postavljanje novih ciljeva i primjenu novih tehnika unutar tradicionalno shvaćene knjižnične prakse
- u užemu smislu izraz informacijska znanost naziv je za novo područje koje se razvija na presjecištu triju navedenih područja. Posebno zanimanje usmjeruje se pritom na poboljšanje komunikacije znanstvenih i tehničkih informacija i na primjenu provjerenih znanstvenih metoda u proučavanju informacijskih sustava i usluga.

Početak devedesetih razvoj područja i utjecaj novih disciplina razvidan je i iz akademskih programa na dodiplomskoj i postdiplomskoj razini, te iz istraživačkih doktorskih programa. U uvodnome izlaganju na Međunarodnoj konferenciji o koncepcijama u bibliotečnoj i informacijskoj znanosti (1991) Saracevic se određuje prema četirima područjima: knjižničarstvu, računarskoj znanosti, kognitivnoj znanosti i komunikologiji (study of communication). Za njega je nedvojbeno da postoji niz problema za koje se zanima i bibliotekarstvo i informacijska znanost, ali da se radi o dvama povezanim, a različitim područjima. Osnovu pak za tumačenje odnosa između informacijske i računarske znanosti nalazi u primjeni elektroničkih računala u informacijskom pretraživanju, uslugama i mrežama i u određenju računarske znanosti kao discipline koja sustavno proučava algoritmičke procese koji opisuju prijenos informacija. O umjetnoj inteligenciji, kao jednom od ishodišta za teorijski sklop kognitivne znanosti, kazuje Saracevic da može pridonijeti temeljnim istraživanjima u informacijskoj znanosti ponajviše zbog toga što je u umjetnoj inteligenciji i spoznaji općenito informacija vrlo važna. Naposljetku komunikologija, poput informacijske znanosti, proučava nepravilnosti u znanju, 'nevidljive koledže', širenje novoga znanja, međuljudske odnose, ponašanje korisnika u traganju za informacijama, te se zanima za teoriju informacije, teoriju sustava i ustroj informacijskog društva. Time ujedno postaje vrlo bliska informacijskoj znanosti.

Disciplinarna konvergencija - da ili ne?

Razdoblje od prvih nagovještaja o ustanovljivanju novoga znanstvenog područja do danas najsnažnije je ipak označeno procesima društvene i kognitivne institucionalizacije disciplina koje se danas s većim ili manjim stupnjem teorijske argumentacije smatraju pripadnima području informacijskih znanosti. Društvena institucionalizacija uobičajeno se kreće u dvama pravcima: u jednome pravcu radi se o postizanju stupnja unutarnje organizacije i utvrđivanja granica discipline/područja (što je moguće pratiti u odnosu na vrijeme ustanovljivanja profesionalnih udruženja i stručnih i znanstvenih časopisa), a u drugome pravcu stupanj vidljivosti unutar dominantnih društvenih struktura najrazvidniji je iz integracije unutar sveučilišnih odjela, iz nastavnih programa, napose iz doktorskih programa.

Kognitivna institucionalizacija podrazumijeva pak postignuti stupanj i jasnoću teorijskih formulacija, kriterije za procjenu relevantnosti problema koji se istražuju, definicije i prihvatljivost ponuđenih rješenja kao i odgovarajuće metode koje se koriste u istraživanjima. Za područje informacijskih znanosti, nakon mnogih istraživanja, postavljenih teorija i modela, moglo bi se kazati, da koncem 1970-ih prihvaća široko postavljene koncepcije, s jedne strane, te da se, s druge strane, iz tako definiranog područja posebno naglašeno nastoji izdvojiti informacijska znanost. Taj je pomak uočljiv i iz radova na Kopenhaškome kolokviju o informacijskom pretraživanju (1977), i navedenoj publikaciji Study of information, te iz brojnih radova objavljenih tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina, da bi se, kada je riječ o odnosu bibliotečne i informacijske znanosti i informacijske znanosti ponešto preusmjerio na Konferenciji u Tampereu (1991) te ponovno vratio ranijim pristupima, ali s novim argumentacijama na Konferenciji u Kopenhagenu (1996). Ipak, mnoga su pitanja ostala otvorena do danas, pa se nedavna i tekuća istraživanja usmjeruju:

- prema tradicionalnim temama, najčešće viđenim u okruženju ustanova, koja su izravno povezana sa zahtjevima da se iznađu svrsishodna rješenja za praktične probleme dnevnoga poslovanja u knjižnicama, arhivima, muzejima i drugim informacijskim ustanovama;
- prema problemima neovisnih o institucionalnom kontekstu, poput problema vezanih uz pristup informacijama, uz pojam informacijske potrebe, uz suradnju u mrežnom okruženju i sličnih, dakle problema vezanih uz nove načine osiguravanja i pružanja raznolikih usluga korisnicima;

- prema izdvajanju i tumačenju osnovnih fenomena te traganju za zajedničkim korijenjem disciplina u području informacijskih znanosti; takva su istraživanja prvenstveno potaknuta snažnim pritiskom akademskih zajednica unutar kojih su usustavljeni doktorski programi i znanstvena zvanja, kako bi se status mladog znanstvenog područja unutar matične sveučilišne akademske zajednice potvrdio na osnovi uobičajenih akademskih normi.

Moglo bi se, također, primijetiti da je traganje za teorijskim uporištima i valjanim konceptima ponovno u žarištu zanimanja teoretičara u širem području informacijskih znanosti. Naime, nakon brojnih, uglavnom neuspješnih, pokušaja usuglašavanja oko teorijskih osnova samostalne discipline pod nazivom informacijska znanost i nakon što su već poodavna utvrđeni prepoznatljivost različitih motrišta o prirodi pojedinih disciplina unutar područja informacijskih znanosti, (primjerice, o svrsi i ciljevima, predmetu njihova bavljenja, granicama među njima i o primjerenim metodama), ali i nedovoljno jasna tumačenja odnosa među disciplinama unutar široko postavljena područja informacijskih i komunikacijskih procesa, ne treba čuditi što se danas, na tragu postupna ostvarivanja globalnoga informacijskog programa, problem odnosa među disciplinama i granica do kojih seže njihova autohtonost odnosno problem prihvatljivosti zajedničkih temeljnih koncepata i problema postavlja u žarište zanimanja.

Zaključno

U dosadašnjem je razvoju informacijskih znanosti disciplinarna konvergencija bila u osnovi praćena pojavama na dvjema razinama: na jednoj je razini bilo značajno to što su vodeći stručnjaci u navedenim disciplinama, nastojali pronaći najpovoljnija rješenja za iste, opće probleme, premda su u svojem radu polazili od različitih ciljeva i stvarali različit terminološki aparat (napose se zasluga za takva nastojanja može pripisati teoretičarima užeg područja informacijske znanosti i bibliotečne znanosti), na drugoj razini može se istaknuti posebna važnost i utjecaj elektroničkih računala i telekomunikacija u informacijskim djelatnostima. Njihova je primjena uputila ne samo na racionalizaciju poslovanja i osuvremenjivanja rada u knjižnicama, arhivima, muzejima, dokumentacijskim i informacijskim središtima, već je utjecala na svrhovito povezivanje različitih operacija i pojačalo bibliografski nadzor i dostupnost fondova i informacija u svjetskim razmjerima. Međutim, kada se govori o utjecaju računala i telekomunikacija na informacijske djelatnosti, nužno je istaknuti i pojavu niza novih organizacijskih, političkih, pravnih, etičkih i ekonomskih problema koje izazivaju kompjutorizirani i umreženi sustavi. S druge se strane, u tom kontekstu, pojačano ukazuje na neopravdano zanemarivanje brojnih filozofskih, epistemoloških, lingvističkih i inih pitanja iz područja društveno-humanističkih odnosa u komunikacijskim procesima, tumačenjem kojih se postiže uvjerljivija argumentacija za novonastale societalne, kulturne, ekonomske i tehnološke promjene i probleme.

Ako bismo se poslužili predloškom koji je za tumačenje razvojnoga puta knjižnične i informacijske znanosti u Americi ponudio F. Miksa, mogli bismo u sklopu dviju glavnih paradigmi koje je prepoznao i izdvojio, analogijom zaključivati i o ostalim disciplinama u području informacijskih znanosti. Naime, prva paradigma, predstavljena skupom ideja o knjižnici kao društvenoj ustanovi odnosno jedinstvenom obliku društvene organizacije, primjenjiva je kao jedno od mogućih polazišta za interpretaciju ostalih ustanova u kojima se odvija informacijska djelatnost, ili određeni njezini vidovi. Takav bi pogled na knjižnicu, arhiv i muzej podrazumijevao i odgovarajuće uvažavanje kulturnih i društvenih promjena, odnosno bio osnovom za tvrdnju da su te ustanove važni i nezaobilazni elementi društvenog konteksta.

Druga se paradigma, prema F. Miksi, zasniva na skupu ideja vezanih uz proces informacijskog tijeka kao elementa ljudske komunikacije. Ta paradigma uključuje širok raspon posebnih aktivnosti (npr. stvaranje i porast broja dokumenata u društvu, njihovo sređivanje i pretraživanje ili sređivanje i pretraživanje njihovih surogata te, naposljetku, njihovo korištenje). Važnost te paradigme izražena je trima ključnim konceptima:

- konceptom entropije i nesigurnosti (ili nevjerojatnosti), negativne entropije i redundancije, povratne sprege, identifikacije informacije s redukcijom nesigurnosti i slično;
- konceptom informacije kao nečega što se može raščlaniti u diskretne jedinice (atomization of information);
- konceptom širega, bogatijeg tumačenja informacije ne samo kao fizičkog fenomena, već i kao okvira za informacijski tijek koji obuhvaća ideje, mišljenja, smislene poruke, a povezan je sa semiotikom, semantikom i učincima raznolikih situacijskih pritisaka.

Polazeći od takva interpretacijskog okvira, moglo bi se se prihvatiti da je prvom paradigmom predstavljen niz djelatnosti, tumačenja kojih se oslanjaju na praksu subjektivnih procjena o važnosti kulturne baštine za obogaćivanje osobnoga života ljudi, ali da je njome zanemaren izazov tumačenja novih pojava i informacijskih službi i usluga s pomoću metoda znanstvenih istraživanja, korištenjem različitih statističkih i inih postupaka te računalnih tehnika. Druga se pak paradigma previše oslanja na ona gledanja koja zanemaruju društvenu strukturu i procese koji zrcale stvarnost informacijskih ustanova. Drugim riječima, tom je paradigmom potcijenjen utjecaj informacijskih aktivnosti

na bogaćenje duhovnog života korisnika.

Pregled dosadašnjih nastojanja da se odredi međudnos disciplina u području informacijskih znanosti i njihov odnos spram srodnim, graničnim i pomoćnim područjima i disciplinama, otkriva također i cijeli niz nastojanja koja je moguće tumačiti kao slijed pokušajapogrešaka, a na koja se u zadnjem desetljeću sve više kritički osvrću zagovornici teorija prema kojima su "klasične discipline" bibliotekarstvo, arhivistika i muzeologija, u fazi nagla razvoja telekomunikacija, podlegle pritiscima i dopustile da im se, s osnove njihove usmjerenosti ka rješavanju praktičnih problema poslovanja, osporava mogućnost konstituiranja kao znanstvenih disciplina. Ipak, u tom je kontekstu sve zamjetniji snažan zaokret prema nastojanjima da se raznolika djelovanja i znanstvene interpretacije pojedinih djelatnosti i disciplina, vezano uz predstavljanje znanja te uz prijenos i pretraživanje odnosno korištenje znanja i informacija, objedine unutar jednoga područja - područja informacijskih znanosti, kako bi se, da parafraziramo C. H. Wrighta, održale na jedinstvenoj intelektualnoj osnovi vlastite znanstvene perspektive.

Nedvojbeno je da su teorije "užih" informacijskih disciplina prošle faze otkrivanja, sugeriranja i osporavanja različitih shema i modela za rješavanje problema svrshodnog odabira, bibliografskog nadzora i osiguravanja dostupnosti rastućeg broja objekata simboličke kulture i rastuće potrebe korisnika za raznolikom građom i obavijestima, ali ih novi uvjeti, uvjeti globalnog informacijskog djelovanja i povezivanja stavljaju u posve drukčiju situaciju. Stoga se danas sve češće postavlja pitanje: da li je moguće iznaći unificirajuća načela koja pridonose boljem razumijevanju disciplina u području objedinjujućih informacijskih znanosti? Osnovna polazišta valjalo bi potražiti u nekoliko temeljnih načela koja proizlaze iz nastojanja da se djelotvorno savlada problem posredovanja znanja i informacija.

Među takvim načelima nedvojbeno se ističu: načelo dostupnosti dokumenata i informacija bez obzira na to gdje su i kada su pohranjeni (u knjižnici, arhivu, muzeju, u svojoj digitaliziranoj inačici, samo u elektroničkom obliku), načelo društvene svrhovitosti informacijskih djelatnosti (s ciljem da se maksimizira društvena uloga dostupnih simboličkih objekata kulture na dobrobit čovječanstva), načelo nužnosti stalnog olakšavanja djelotvornog prijenosa željenih informacija od pojedinog ljudskog bića koje ih proizvodi do pojedinog ljudskog bića koje ih koristi i načelo očuvanja kulturne baštine poradi stalnog razvoja civilizacije. Prihvaćajući navedena načela kao mogući teorijski okvir, držimo da je osiguranje dostupnosti odnosno pristupa raznolikim jedinicama građe (arhivske, muzejske, bibliotečne, elektroničke, multimedijalne...) i iznalaženje načina za njihovu djelotvornu i racionalnu uporabu, uz uvažavanje posebnosti u procesima njihova prikupljanja, obrade, čuvanja i uporabe (npr. pitanja autentičnosti, konteksta nastanka, interpretacije i predstavljanja), jedan od mogućih objedinjavajućih koncepata područja, a načelo društvene potrebe njegovo filozofijsko uporište. Mogli bismo zaključiti naše izlaganje očekivanjem da će se izdvojena načela i drugi važni elementi procesa komuniciranja među ljudima na osnovi raznovrsnih objekata simboličke kulture i nadalje proučavati s različitih motrišta, kako s motrišta pojedinih disciplina, tako i s motrišta područja informacijskih i komunikacijskih znanosti, ali i s interdisciplinarnih motrišta. Time se dakako ne umanjuje važnost samih informacijskih djelatnosti koje takve procese omogućuju, niti potreba stalnog znanstvenog tumačenja relevantnih tema i problema.

LITERATURA

Aparac-Gazivoda, Tatjana. Teorijske osnove knjižnične znanosti. Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, 1993.

Machlup, F. ; U. Mansfield. Cultural diversity in studies of information. // Study of information: interdisciplinary messages. / eds. F. Machlup, U. Mansfield. New York : Wiley, 1983. Str. 3-56.

Maroević, Ivo. Muzejski predmet kao izvor znanja. // Informacijske znanosti i znanje. / uredili Slavko Tkalac, Miroslav Tuđman. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 1990. Str. 155-163.

Miksa, F. Library and information science: two paradigms. // Conceptions of library and information science: historical, empirical and theoretical perspectives. / eds. Pertti Vakkari, Blaise Cronin. London : Taylor Graham, 1992. Str. 229-252.

Saracevic, T. Information science: origin, evolution and relations. // Conceptions of library and information science: historical, empirical and theoretical perspectives. / eds. Pertti Vakkari, Blaise Cronin. London : Taylor Graham, 1992. Str. 5-27.

Saracevic, T. Intellectual organization of knowledge: the American contribution. // Bulletin of the ASIS 2(19776).

Str. 16-17.

Shera, J. H. *The Foundations of education for librarianship*. New York : Wiley, 1972.

Shera, J. H. *Knowing books and men; knowing computers too*. Littleton, Colo. : Libraries Unlimited, 1973.

Shera, J. H. *Librarianship and information science. // Study of information: interdisciplinary messages. / eds. F. Machlup, U. Mansfield*. New York : Wiley, 1983. Str. 249-276.

Shera, J. H. *Sociological relationship of information science. // Journal of the ASIS* 22(1971), 2, 76-80.

Sveučilište u Zagrebu. *Centar za postdiplomski studij informacijskih znanosti. Nastavni plan i program postdiplomskog studija informacijskih znanosti*. Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, 1984.

Šola, Tomislav. *Muzeološki prilog teorijskim osnovama informacijskih znanosti, Informacijske znanosti i znanje. / uredili Slavko Tkalac, Miroslav Tuđman*. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 1990. Str. 147-153.

Taylor, R. S. *Information sciences. // Library Journal* 88(1963), str. 4161.

Tuđman, Miroslav. *Teorija informacijske znanosti*. Zagreb : Informator, 1986.

Wersig, G.; U. Neveling. *The Phenomena of interest to information science. // Information Scientist* 9(1975), Dec., str. 127-140.

Wright, C. H. *Shera as a bridge between librarianship and information science. // Journal of Library History* 20(1985), str. 137-156.